

între
document
și
ficțiune

Ion, Domnul Valahiei

Căile spre adevărurile și spre miturile satului imemorial, V. Voiculescu le căutase febril — în limbajul dramaturgic — scriind *Fata ursului*, piesă despre care Victor Ion Popa declarase, în 1931: „...e în literatura noastră cel dintâi vestitor al adevăratei vieți de sat”. Sigur, se referea la viața „ascunsă”, rituală, a satului arhaic, stăpinit de legi ce scapă ochiului profan.

Dacă exegeții poetului nu pot cădea de acord asupra cronologiei operei — arhiva a avut odiseea ei! —, să dăm crezare dramaturgului Valeriu Anania, care, într-o recentă carte de memorii, situează versiunea ultimă a piesei voiculesciene *Pribeaga* în deceniul șase. (În teza de doctorat a lui Ion Apetroaie aflăm că o primă versiune a dramei istorice ce ne interesează a fost înaintată Teatrului Național în 1943.)

V. Voiculescu ne apare cufundat în eresuri ca un mag carpatin oficiind pe un pisc încețoșat și care nu ostenea migălind pe manuscrisul *Pribegei*.

Piesa anunțată (1943) sau continuă (după 1950) preocupările scriitorului de a figura o personalitate a veacului incert al întemeierii statale de la Dunărea valahă? Întrebare la care va răspunde o ediție critică a operei.

Sigur este că *Pribeaga*, în forma în care a fost tipărită în volumul postum de teatru, narează un basm. Un basm în cadre istorice — dacă se poate spune așa.

Un „destărat”, Ion, voievod uzurpat din scaun de o rudă abilă (și Eminescu, în piesa *Bogdan-Dragoș*, imaginează rivnitori la scaun dintre neamurile de sin-

ge?), își poartă amarul sortii, în agonicul Bizanț, ca staroste de pescari. Are însă ceata lui de credincioși, sub straietele neguțătoarești lucesc armele... Scăpând din robia corsarilor pe fiica Bazileului, Irina, Ion este dorit ca soț de moștenitoarea tronului. Căsătoria se acceptă greu — veneticul era, în aparență, de neam obscur! — dar, odată acceptată, nu se poate împlini, dintr-un motiv tipic de basm: intervine „maștera”, sora împăratului, ce uneltea apucarea tronului pentru fiul ei...

La îndemnul perfid al mătușii, Irina își umilește soțul în fața curții, pentru a-l pune la încercare. Ion dispăre cu ai lui, nu înainte de a rosti, solemn, sentința: Irina să-l afle după lungi și chinuitoare drumuri, după ce va fi plătit prețul umilinței pentru trufia ei. Drumurile vor duce spre Istru (Dunăre), la locurile pline de primejdii ale Bărăganului și ale codrilor montani. Intrăm acum în plin fabulos istoric. Cine este Ion Valahul, domnul fără țară, cine sînt oamenii pe care-i întâlnește Irina în peregrinarea ei prin ținuturile „sălbatiche”?

„Pribeaga” cade roabă năvălitorilor (tătarii? Descrierea, într-o replică, i-ar indica pe ei. Sîntem în veacul al XIII-lea?), dar e salvată miraculos, străbate, țărănește, drumurile, adastă pe prispe sărace, zăbovește în ocoale de slînă, argățește la curți boierești, cercetează hanurile... În tot locul, „Ion al ei” se face simțit, o învăluie cu grija lui, îi veghează ispășirea. El însuși, Ion, se umilește, făcînd munci mizere. Tinerii s-au lepădat de orgoliu, de zădărnicii. Nutresc unul pentru celălalt o iubire pură, sentiment dobîndit după crîncene încercări voite (iarăși motiv literar larg răspîndit în ariile folclorice nord și sud-dunărene). Eroi s-au purificat prin durere.

Este, așa cum s-a observat, o dramă mitopoetică crescută pe o schemă de basm. Comparatiștii au propus și un model: basmul lui Delavrancea *Stăpînea odată...*, în care fata de împărat își caută bărbatul, supusă neprevăzutului. Povestea însă a fost auzită și de Petre Ispirescu, pe la 1892, la periferia Bucureștilor. Folcloriștii au numărat douăzeci și două de variante ale basmului, în Muntenia, Moldova și Transilvania. Poate că și V. Voiculescu, auzise basmul fetei ce-și caută ursitul, în deseale lui popasuri la sat, atunci cînd culegea folclor medical pentru excepționala carte de autoterapie — *Toate leacurile la îndemînă*.

Importantă pentru demonstrația serialului nostru este convertirea unui erou folcloric la existență istorică. Ion Valahul, corespondent literar-istoric al fabu-

loşului ferior de împărat dorit de domniţe rătăcitoare, este plăsmuit de autor pe date ştiute din feudalismul timpuriu românesc.

Între Dunăre şi Carpaţi, zorii Ţării Româneşti abia mijesc. La munte, este curtea uzurpatorului Danciu. (Cimpulung ? Curtea de Argeş ?) Ion circulă între Bizanţ şi spaţiul montan al Valahiei, cu siguranţa omului din vechime, încrezător în semnele firii. El e pretutindeni şi nicăieri, oameni de taină îi ascultă porunca, el loveşte cetele migratoare (ultimele valuri de migraţii ?) cu siguranţa stăpînului locurilor, se pierde în holdele Bărăganului ca pe tărîmul basmului şi ia chipuri felurite — se deghizează ! — pentru a ţine ţara în puterea privirii şi a minţii lui.

Ion este un personaj hasdeian. Un voievod coborît nu din scrierile literare ale „magului de la Cimpina”, ci din grandioasa *Istorie critică a românilor*, operă unică în lume datorită cutezanţei cu care scrutează prin pulberea vremii „o enigmă şi un miracol istoric”, etnogeneza unui stat, Ţara Românească. Este un personaj hasdeian în spirit. S-ar putea oare numi, drept model, un anume erou istoric din acele timpuri în care scriitorii se arătau supuşi mai degrabă avintului poetic decît documentului ?

V. Voiculescu fiind un cărturar cu o predispoziţie anume pentru „miraculosul istoric” — formă de pură contemplaţie lirică, înlăuntrul unor cadre istorico-geografice — şi-a investit personajul cu toate datele psihice şi fizice cerute de personalitatea unui stăpînitor din veacurile enigmatice ale descălecatului.

Ion înclină mai mult spre formele dactice de viaţă, înseşi drumurile sale, în umbra Irinei, dezvăluie aşezări de civilizaţie pastorală încremenite în tipare imemoriale. Armele, îmbrăcămintea, hrana, vorba — înfăţişate cu pitoresc etnografic — trimit la pagini sadoveniene ce evocă aceleaşi epoci. Este o plămadă etnică ce-şi caută aşezarea deplină în spaţiu şi timp.

Cînd Danciu este răpus şi boierii i se închină lui Ion, domn legiuit îndelung răbdător, naraţiunea dramatică se pătrunde de o linişte solemnă. Ceremonialul istoric dă pas ceremonialului nupţial, Ion şi Irina vor stăpîni Valahia ocrotiţi de Bizanţul părintesc. Voievodul trece cu seninătate de la stîină la scaunul ţării. Metafora literară a „păstorului de noroc” are, se pare, un adînc temei real. (Al. Popescu a căutat substratul metaforei în piesa *Croitorii cei mari din Valahia*.)

Aşadar, între 1943 şi primii ani ai deceniului şase, V. Voiculescu urma, în dramaturgia de evocare, lui Mihai Eminescu, cel care inaugurase, prin *Bogdan Dragoş*, personajul istoric neatestat documentar. Cît de firesc trăieşte însă, în epoca inspiratoare, acest personaj imaginar — şi în piesa lui Eminescu, şi în cea a lui Voiculescu —, datorită simţului istoric al celor care l-au plămădit !

Aceşti dramaturgi sînt, într-un sens larg, filosofi ai istoriei. Ei pătrund „fiirea” trecutului şi o exprimă într-un personaj inchipuit. Nici o notă falsă, în acest registru înalt al simfoniei veacurilor... Cultură ? Patriotism ? Înzestrare nativă ? Dar cine şi-ar asuma riscul să numească una dintre ele sau pe toate la un loc, fără să aibă sentimentul amar că n-a cuprins adevărul despre dramaturgul care s-a încumetat să facă „portretul vremii” printr-un fiu drept al aripatei plăsmuiri ?

Ionuţ NICULESCU

Repere :

- V. Voiculescu, Teatru, Ed. „Dacia”, 1972.
- Ion Apetroaie, V. Voiculescu, seria „Universitas”, Minerva, 1975.
- Barbu Delavrancea, Opere, vol. II, ed. E. St. Milicescu, E.p.l., 1965.
- Valeriu Anania, Rotonda plopiilor aprinşi, Ed. „Cartea Românească”, 1983.

